

– Röportaj Çevirisi –

EDWARD SAID İLE 'ORYANTALİZM'E DAİR...*

Prof. Dr. Sut Jhally

Çev. Adem Köroğlu

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Din Psikolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

adem92koroglu@gmail.com

1. Giriş

Prof. Dr. Sut Jhally (University of Massachusetts Amherst): Geleceğin bilim adamları XX. yüzyılın son çeyreğinin entelektüel tarihine dönüp baktığında, Columbia Üniversitesi Profesörü Edward Said'in çalışmaları "çok önemli ve etkili" olarak tanımlanacaktır.

Özellikle Said'in 1978'de yayımladığı "Oryantalizm" adlı kitabı son derece önemli sayılacaktır. Bu eser, Ortadoğu araştırmaları alanında devrim yaratmış ve Postkolonyal teori gibi tamamıyla yeni araştırma alanları oluşturanın yanısıra İngilizce, Tarih, Antropoloji, Siyaset Bilimi ve Kültür Araştırmaları gibi birçok alanı etkilemiştir.

Bu kitap 26 dile tercüme edilmiş olup birçok üniversite ve yüksekokulun ders müfredatında yer almaktadır. Ayrıca son otuz yılın en çok tartışılan ve yoğun münazaralar ve ihtilafları ateşleyen ilmi kitaplardan biridir. 'Oryantalizm' kitabı, bizim örneğin Ortadoğu'da hiç bulunmamış ve oradan hiç kimseyle tanışmamış olmamıza rağmen, orada yaşayan insanların nasıl inandığı

* Bu metin, 1998 yılında hazırlanmış olan "Edward Said: On 'Orientalism'" başlıklı röportaj-belgeselin Türkçe'ye çevirilmiş halidir. Belgeselin İngilizce orijinali şu adresten izlenebilir: https://www.youtube.com/watch?v=fVC8EYd_Z_g. Belgeselin İngilizce transkripsiyonuna ise şu adresten ulaşılabilir: <http://www.mediaed.org/transcripts/Edward-Said-On-Orientalism-Transcript.pdf>

Çeviriye katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Necmeddin Güney hocama teşekkür ederim.

ve nasıl davrandıkları hakkında peşinen bir düşünceye nasıl sahip olduğumuz sorusuna cevap vermeye çalışıyor. Daha genel olarak ‘Oryantalizm’ kitabı, bize farklı gözükten insanları yani yabancıları nasıl olup da ten rengi sebebiyle anlamlandırabildiğimiz sorusunu soruyor.

‘Oryantalizm’ kitabının ana iddiası, bu bilgiyi elde ettiğimiz yolun, ma- sum ve objektif olmayıp belli menfaatleri yansıtan bir sürecin sonucu olduğudur. Yani son derece hedef odaklıdır. Edward Said, Batının yani Avrupa ve ABD’nin, özellikle Ortadoğu ülkeleri ve halklarına, bu bölgelerin ve buradaki insanların asıl gerçekliğini çarpıtan bir mercekten baktığını ileri sürmektedir. Edward Said, dünyanın o kısmına baktığımız bu merceğe oryantalizm ismini veriyor. Ona göre oryantalizm, bilinmedik ve yabancı olanı anlamak için kul- landığımız ve Ortadoğu halklarını farklı ve korkutucu olarak gösteren bir çer- çevedir.

“Kalıp yargı haline getirmek” (stereotyping) olarak adlandırabileceği- miz bu genel süreci anlamamıza Profesör Said’in katkısı çok büyük olmuştur. Bu yayının amacı, onunla yapacağımız bir röportaj yoluyla bu konuları ele al- maktır. Said, röportajımıza kendisinin oryantalizmi fark ettiği bağlamı müza- kere ederek başlamaktadır:

Prof. Dr. Edward Said: Oryantalizme olan ilgimi iki sebep ortaya çı- kardı. Bunlardan birincisi, ani olarak karşılaştığım bir olaydı. 1973’teki Arap- İsrail savaşı ve bunun öncesinde Batı medyasında Arapların ne kadar yüreksiz olduklarını, savaşmayı bilmediklerini, modern olmadıkları için daima mağlup olacaklarını konu edinen birçok görüntü ve tartışmalar yer aldı. Ancak Ekim 1973’ün başında Mısır ordusu kanalı geçip herkes gibi savaşabildiğini göster- diğinde herkes şaşırılmıştı. Bu bende ani bir uyarı etkisi yapmıştı.

İkincisi ise kendi hayatımda çok daha uzun bir hikâyeye sahip olan bir durumdu. Bu ise, bir Arap olarak kendi edindiğim deneyim ile bunun Batı’daki sanattaki yansıması arasında sürekli olarak gördüğüm uyumsuzluktu. Delac- roix, Ang ve Gerome gibi çok iyi sanatçılardan ya da Disraeli ve Flaubert gibi Doğu hakkında yazan romancılardan bahsediyorum. Doğu hakkındaki bu temsillerin, kendi geçmişim hakkında bildiklerimle neredeyse hiçbir alakası- nın olmadığını görüyordum. Böylece bunun [oryantalizmin] tarihini yazmaya karar verdim.

2. Oryantalizmin Repertuarı

Prof. Dr. Edward Said: Örneğin 1850’lerde veya 1860’larda Paris’te veya Londra’da yaşayan birisi, Hindistan, Mısır veya Suriye hakkında konu- şmak veya okuma yapmak isteseydi, bizim tahmin edeceğimizin aksine, bu ül- keleri özgür ve yaratıcı bir tarzda ele alma şansı çok azdı. Çünkü, öncesinde

bir hayli eser kaleme alınmıştı ve bu organize bir yazım faaliyeti idi. Bu organize bir bilim gibiydi ve ben buna 'oryantalizm' diyordum. Sanki karşımıza sürekli çıkıp duran bir nevi görüntü arşivi söz konusuydu. Mesela erkek taraftan adeta kullanılmak için var olan duygusal kadın tipi; sırlar ve canavarlarla dolu bir nevi gizemli bir yer olan Doğu. Bildiğiniz gibi **"Doğu'nun harikaları"** (*the marvels of the East*) o dönemde kullanılan bir ifadeydi.

Baktıkça, bunun kendi içinde gayet tutarlı olduğunu fark ettim. Oluşturulan bu imajın gerçekten o ülkelerde bulunmuş insanlarla neredeyse hiç ilgisi yoktu. Bazı yazarlar orada bulunmuş olsalar dahi, değişen pek birşey yoktu. Diğer bir deyişle, ne edebiyatta ne resimde ne müzikte ne de diğer sanatlarda, Doğu'nun "gerçekçi" diyebileceğimiz bir tasvirine rastlayabiliyordunuz.

Üstelik bu durum, Arapları bizzat incelemiş olan uzmanların tanımlamalarına kadar da uzandı. XX. yüzyılda dahi XIX. yüzyıla ait imgeleri bulabiliyorsunuz. Mesela 1830'lu yılların başında modern Mısırlılar hakkında bir kitap yazan Edward William Lang gibi uzmanların yazdığını okuyorsunuz, daha sonra 1920'lerden birini okuyorsunuz ve onlar da aşağı yukarı aynı şeyi söylüyorlar.

Her zaman verdiğim müthiş bir örnek, Fransız şair Gerard de Neval'dir. Kendi tabiriyle "Doğu'ya (Orient) seyahate çıkan" bu zatın, Suriye seyahati hakkında yazdığı kitabını okurken onda bir şeyler bana çok tanıdık geldi. Sanki önceden okumuş olduğum bir şeymiş gibiydi. Sonra anladım ki, o neredeyse hiç farkında olmaksızın, *Edward W. Lane*'in Mısırlılar hakkındaki kitabında (*Manners and Customs of the Modern Egyptians*) söylediklerini tekrarlamaktaydı. Zira Doğu'nun hepsinin aynı olduğu, neresi olursa olsun, ister Hindistan, Suriye ister Mısır olsun, aynı malzemenin bulunduğu anlayışına sahipti.

Böylece zaman üstü bir Doğu tasviri geliyor. Sanki Doğu, Batı'nın aksine gelişmeyip hep aynı kalıyormuş gibi. Zaten Oryantalizmin problemlerinden biri de budur. Tarihin dışında kalan, durağan, hareketsiz ve ebedi bir Doğu imajı oluşturmaktadır. Bu ise tarihi olgularla açıkça çelişmektedir. Bir açıdan da bu, Avrupa için ideal bir 'ötekî'nin oluşturulmasıdır.

3. Oryantalizm ve İmparatorluk

Prof. Dr. Edward Said: Napolyon'un 1798'de Mısır'a gelmesiyle bir nevi kırılma meydana geldi. Bunun ilk modern emperyal sefer olduğunu ve son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Öyle ki, o bölgeyi işgal ediyor ama onunki İspanyolların Yeni Dünya'yı ganimet amacıyla işgal etmeleri gibi değil. Aksine o, askerlerden oluşan muazzam bir ordunun yanında, bilim in-

sanları, bitki bilimcileri, mimarlar, dil bilimcileri, biyologlar ve tarihçilerle geliyor. Bunların görevi, Mısır'ı akla gelebilir her açıdan kayıt altına almak ve adeta Mısırlılar için değil de Avrupalı için tasarlanmış bir nevi bilimsel inceleme ortaya koymaktır.

Elbette ortaya koydukları eserlerde dikkatinizi çeken ilk şey, onların muazzam hacmidir. Bu eserler, bir metrekare alanı doldurmaktadır. Ve bu eserlerin tamamında, Mısırlıların Fransızlara yapamadığını Mısırlılara yapabilen modern bir Avrupa ülkesinin gücü ve itibarı görülmektedir. Zira Mısırlıların Fransa hakkında buna benzer etütleri bulunmamaktadır. Bu nitelikte bilgi üretebilmek için, orada bulunacak güce sahip olmanız ve 'yerli'lerin kendilerinin göremedikleri şeyleri, uzman bir gözle görebilmeniz gerekir.

4. Amerikan Oryantalizmi

Prof. Dr. Edward Said: Değişik Oryantalizm türleri arasındaki farklar aslına bakılırsa Doğu olarak adlandırılan şey hakkındaki farklı tecrübelerdir. İngiltere ve Fransa ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki fark, İngiltere ve Fransa'nın vaktiyle Doğu'da sömürgelere sahip olmasıdır.

Yani İngilizlerin Hindistan gibi bir yerde uzun süreli ilişkileri ve emperyal bir rolleri vardı. Dolayısıyla Hindistan'ı birkaç yüzyıl idare etmek gibi hakiki tecrübelerden oluşan bir arşivleri vardı. Aynıysa Kuzey Afrikada bulunmuş olan Fransızlar için geçerlidir; örneğin Cezayir ve Hint-Çin bölgesinde doğrudan kolonyal tecrübeleri mevcut idi. Amerikalılar açısından bu tecrübe daha dolaylıdır. Yakın Doğu'da hiçbir zaman sömürge tarzı bir Amerikan işgali olmadı.

Dolayısıyla, İngiliz ve Fransız Oryantalizmi ile Amerikan Oryantalizmi arasındaki fark, Amerikanların Doğu tecrübesinin daha çok dolaylı ve soyutlamalar üzerine kurulu olmasıdır.

Amerikan tecrübesini İngiliz ve Fransız Oryantalizminden ayıran ikinci önemli husus, Amerikanın en önemli müttefiki olduğu İsrail'in Ortadoğu'daki mevcudiyeti sebebiyle Amerikan Oryantalizminin çok siyasallaşmış olmasıdır.

Uygulamada şunu görüyoruz, İslam dünyasının ortasında bir Yahudi devletinin tesisi söz konusu. Petrol sebebiyle önemli görülen İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelere kıyasla, sırf Yahudi olması ve Batılı bir devlet görülmesi sebebiyle, burada Amerikan menfaatleriyle daha fazla bir uygunluk olduğu kabul ediliyor.

Bence, son derece İslam karşıtı olan bu diğer unsur, yani İsrail'in bütün Arap dünyasını kendine düşman olarak görmesi, Amerikan oryantalizmine ithal edilmektedir. Ortaya konan bu malzemeye bakarak mesela Batı Şeria'daki Hamas teröristlerinin sadece Yahudi çocukları öldürmekle ilgilendikleri sonucuna varırsınız. Hâlbuki Batı Şeria ve Gazze'nin işgalinin 30 yıldır sürdüğü ve

bunun asrımızın en uzun askeri işgali olduğu gerçeğine çok az dikkat edilmektedir.

Siz böylece tek problemin İsrailin güvenliğinin Hamas, intihar bombaları ve diğer şeyler tarafından tehdit edilmesi olduğu izlenimine sahip olursunuz. Ancak, İsrail'in yapmış olduğu ve yapmakta olduğu şeylerin doğrudan neticesi olarak sefalet içinde hayat süren, mallarına ve evlerine el konmuş yüzbinlerce hatta milyonlarca Filistinli hakkında hiçbir şey söylenmez.

Milli bağımsızlık için verilen Arap mücadelesinin ve bu örnekte Filistinlilerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesine, statükoyu altüst etmesi sebebiyle, büyük bir düşmanlık ile bakılan bir algı söz konusu. Ve bir trajedir ki, bir Amerikalının Ortadoğu hakkında televizyonda gördüğü, kitaplarda okuduğu ve filmlerde izlediği şeylerin neredeyse tamamı bu İsrail-Filistin çatışmasının etkisiyle politik olarak lekelenmiştir ve Araplar genelde terörist, hemen şiddete başvurabilen, mantıksız vb. kişi rolünü oynamaktadır.

5. Oryantalizmin Bugünü: İslamın Medya ve Popüler Kültürde Şeytanlaştırılması

Prof. Dr. Edward Said: 70'li yılların sonu ve 80'lerin başında "Oryantalizm [1978]" ve "Filistin Sorunu [1979]" (*The Question of Palestine*) adlı kitaplarımı yazdıktan sonra, "Haberlerin Ağında İslam [1981]" (*Covering Islam*) adlı üçüncü bir kitabı yazdım ve onları bir nevi üçleme seri olarak düşündüm.

'Haberlerin Ağında İslam' kitabı, hatırlayacağınız üzere kendini İslami bir devrim olarak tanımlayan İran Devriminden [1979] hemen sonra, İslamın popüler medyada nasıl haberleştirildiğine dair bir araştırmaydı.

Keşfettiğim şey, medya tarafından kullanılan ve hepsi de son derece olumsuz izlenim veren bir görüntü cephaneliği idi: Yumruklarını sallayan büyük halk kitleleri, siyah flamalar, katı yüzlü Humeyni... Böylece İslam hakkında elde ettiğiniz izlenim, İslam'ın bütün korkunç şeylerden daha korkutucu ve esrarengiz olduğu ve sanki Müslümanların esas görevinin Amerikalıları tehdit etmek ve öldürmek olduğu idi.

"Haberlerin Ağında İslam"ı yazdıktan 16-17 yıl sonra, geçen yıl, yani 1996 gibi yakın bir tarihte kitabı güncelledim ve ona yeni bir önsöz yazdım. Geçen 16-17 yıl boyunca İslam dünyasında meydana gelen çok sayıda olay sebebiyle, olayların televizyon ve yazılı basına yansımaları konusunda daha çok aşinalık ve daha seviyeli bir yaklaşım beklerken, şaşkınlık ve ürpertiyle gördüm ki tam aksi durum mevcuttu.

Bence durum daha da kötüleşmişti. Şimdi onun yerine, örneğin Dünya Ticaret Merkezinin bombalanmasını konu edinen ‘Amerika’da Cihat’ gibi belgeseller tarafından temsil edilen çok daha ürkütücü bir İslam portresi oluşturulmuştu. Ama örneğin Oklahoma City Saldırısı hakkında, bu işi yapan kişinin “Hıristiyan bir fundamentalist” olduğu yönünde benzer genellemeler asla yapılmadı. Ama artık “İslami Cihad” Amerika’ya gelmişti (!). En sorumsuz habercilik örneklerine şahit olundu. Arapça konuşan insanlar gösterildi ve İngilizce bir ses onların “Amerika’nın yok edilmesini tartıştıklarını” söyledi. Hâl-buki o dili bir bilerseniz ve denilenlerin küçük bir kısmını anlarsanız, konuştuklarının haberde iddia edilenle hiçbir alakasının olmadığını anlarsınız. İslam ve onun öğretileri, terör kelimesinin eşanlamısı oldu ve İslam’ın “şeytanlaştırılması” sebebiyle artık mesela ‘dindarlık’ ile ‘şiddet’ arasında neredeyse bir fark kalmadı.

Bunun gibi liberal bir toplumda [Amerikayı kastediyor] sözüm ona ‘bağımsız medya’ aslında o kadar ticari ve siyasi menfaatlerin güdümündedir ve o kadar tembeldir ki, araştırmacı habercilikten söz etmek mümkün değildir. Genelde yaptıkları, sadece hükümetin dizelerini ve yüksek nüfuza sahip kişilerin dizelerini tekrarlamaktan ibarettir. Bunlar için İslam, dikkatleri kendi toplumumuzdaki adaletsizliklerden ve problemlerden başka yöne çevirmek için kullanılan “yabancı bir şeytan” durumundadır. Bunun sonucunda İslam ve özellikle Arap dünyasının insani tarafı medyada nadiren görülür. Bunun net sonucu da, bir taraftan boşluk, bir taraftan da basit, neredeyse kendiliğinden zihne gelen terör ve şiddet görüntüleridir.

Sadece gazetelerden ve televizyondan değil ayrıca filmlerden kaynaklanan bir dizi elverişli resim ve klişeler de var. Mesela ben Ortadoğu’da, Filistin’in Khari bölgesinde büyürken, John Hall, Maria Montez ve Sabu gibi oyuncuların rol aldığı Hollywood yapımı “1001 Gece Masalları” (Arabian Nights) hakkındaki filmlerden zevk duyardım. Yani o filmler benim içinde yaşadığım bölgeden bahsediyordu fakat -bugün Hollywood dediğimiz- egzotik ve büyüleyici özelliğe sahipti. Tüm bir repertuar kullanılıyordu: Çöllerde atları üzerinde koşuşturan şeyhler, palalar, dansözler ve buna benzer şeyler...

Popüler medyadaki durumda aslında Müslümanlar genelde iki şeyden ibarettir: Birincisi, onlar kötü adamlardır ve fanatikler. İkincisi ise, çoğu film her yere saçılmış çok sayıda Müslüman cesetleriyle neticelenir. Arnold Schwarzenegger, Demi Moore veya Chuck Norris buna sebep olur. Müslüman teröristleri öldürmeye giden gerillalar hakkında çok sayıda film söz konusudur. Dolayısıyla İslam hakkındaki düşünce, kökü kazınılması gereken bir şey olduğudur.

Oryantalist tasvirlerin bütün bir tarihi, müslümanın ve doğulunun portresini daha düşük bir tür (*a lesser breed*) olarak çizmektedir. Başka bir ifadeyle onların anladıkları tek şeyin şiddet dili olduğunu söylemektedir. Kural şudur: Onların burnunu kanatmadan sözden anlamazlar. Onlarla mantıklı konuşmamız mümkün değildir.

Peki, Arap dünyası teröristlerle mi doludur? Yapılması gereken tek şey bu soruyu akl-ı selime yöneltmek ve 'her yerde olduğu gibi orada da teröristler var' demektir. Ancak biliyorsunuz ki, orada çok daha fazla şeyler oluyor. 250 ila 300 milyon insandan bahsediyoruz ve Oryantalizm'in ele alınması gereken en büyük sorunlarından biri İslam ve onun mahiyeti hakkındaki bu uçsuz bucaksız genellemeleridir.

Mesela diyelim ki Endonezya ve Suudi Arabistan hakkında konuşurken, İslam olarak bahsedilebilecek ortak hususlar çok azdır. Demek istediğim, her ikisi de müslüman ülkedir ama tarih, dil, gelenekler vb. hususlarda çok ciddi farklar vardır. Bu o kadar uçsuz bucaksızdır ki, İslam kelimesi ancak genel ve mübhem bir anlam ifade eder. Aynı durum Arap dünyası içerisinde de geçerlidir. Fas Suudi Arabistan'dan çok farklıdır. Cezayir de Mısır'dan çok farklıdır. Önceden iddia etmiş olduğum gibi şimdi de iddia ediyorum ki, Arap dünyasındaki baskın anlayış oldukça seküler bir anlayıştır.

Çok net olan bazı siyasi sebeplerden dolayı dikkatleri bu yöne çekmek ve özellikle de medyanın dikkatini çekmek kolaydır. Arapları itibarsızlaştırmak, onları Batı için bir tehdit olarak lanse etmek, Soğuk Savaş dönemi sonrasında hâlâ yabancı düşmanların var olduğu fikrini destekler. Aksi takdirde [biz Amerikalılar] bu devasa orduyla ne yapacağız? Askeri bütçemiz, bütün dünya devletlerinin askeri bütçesinin toplamının iki katıdır. Dolayısıyla tehdide ihtiyacınız var.

Bunun sonucu ise, Araplara ve İslam'a yönelik sempatik sözler bulmanın zorluğudur. İslam Hıristiyanlığın düşmanı olarak görülüyor. Amerika Birleşik Devletleri kendini Hıristiyan veya İsrail ile yakın ilişkili Yahudi-Hıristiyan bir devlet; İslam'ı ise büyük düşman ve rakip olarak görüyor. Bunun bir geçmişi var.

Prens Diana'nın eski talibi olan Dodi el-Fayed'in örneğini veririm. O vefat etmeden birkaç gün önce İngiliz basınında göz gezdiriyordum. Basın, oryantalist söylemin ırkçı klişeleriyle doluydu. İngiltere'nin önde gelen gazetelerinden Sunday Times, "Mekke'de Planlanmış bir Evlilik" (*A Match Made in Mecca*) manşetiyle, 15 bin kelimelik bir haber yayınlamıştı. Yazıda beyaz

ıktan bir kadını ele geçirmeye ve bozmaya çalışan esmer insanlar, VII. yüzyılın tarihi bir şahsiyeti olan ve her nasılsa bütün bu olayı gizlice tertipleyen Muhammed Peygamber algısı vardı.

Gördüğünüz diskurun (bilimsel çalışmaların ve söylemin) gücü işte bu. Eğer dünyanın o bölgesi, insanları ve İslam hakkında düşünüyorsanız sürekli kullanmanız gereken kelimeler bunlar. Yani diskur belli sınırlar içinde ve belirli kurallar gözeterek düzenli bir bilgi üretme sistemidir. Bunun dışında düşünememek, onu aşabilmek, onu kullanmamak neredeyse imkânsızdır çünkü o bölge hakkında bu şekilde kodlanmamış bir bilgi parçası bulunmamaktadır.

Bir açıdan da Araplar bu konuda ciddi bir eleştiri ortaya koymayarak buna dâhil oldular ve bir doğulu olarak bu oryantalist yöntemle takdim edilmelerine izin vermiş oldular. Örneğin yirmi Arap ülkesinin, farklı bir tablo ortaya koymaya yönelik kendi dünyalarını anlatan bir bilgilendirme politikası mevcut değil. Çünkü onların çoğunluğu diktatörlüktür. Hepsi de demokrasi-den yoksun diktatörlüklerdir ve destek görmek için çaresizce Amerikan hükümet himayesine muhtaçtırlar. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletlerini eleştirecek ve gerçek bir diyalog kurmaya kalkışacak durumda değiller. Bu açıdan Araplar kendilerini bir bütün halinde Batıya tabi ve ondan aşağı bir yerde tutuyor. Böylece, çoğu Batılının kendileri hakkında zihinlerinde olan tasavvuru teyid etmiş oluyorlar.

6. Eylemdeki Oryantalizm: Medya ve Oklahoma Saldırısı

Prof. Dr. Edward Said: Oryantalizmin şaşırtıcı inadını ve sürekliliğini gösteren ilginç hususlardan birisi Nisan 1995'deki Oklahoma saldırısında görüldü.

Size şahsen yaşadığım bir örnek verebilirim. Saldırının olduğu zamanda bazı konferanslar vermek üzere Kanada'da bulunuyordum. Öğleden sonra -saldırının gerçekleşmesinden belki yarım saat sonra- ofisim medya tarafından telefon yağmuruna tutulmuş. Sık sık yaptığım gibi, benim için dikkate şayan bir mesajın olup olmadığını öğrenmek için Kanada'dan ofisimi aradım. Sekreterim 'Büyük televizyon kanallarından, kablo tv kanallarından, belli başlı gazeteler ve dergiler vb.den 25 arama geldi ve hepsi sizinle görüşmek istiyor' dedi. "Ne hakkında?" diye sordum. "Oklahoma'daki olay hakkında." deyince, "Ne alaka?!" dedim.

Anlaşılan, hevesli canlı yayın yorumcularından birisi, bunun Ortadoğu usulü bir bombalı eyleme benzediğini ve eylemden hemen sonra etrafta bazı esmer kişilerin bulunduğu veya görüldüğüne dair birşeyler söylemiş. Bu da onları [muhabirleri] -olayla ilgim olduğundan değil ama sırf Ortadoğu'dan ol-

mam sebebiyle- olayın içyüzünü anlayacağımı ve benimle konuşmaları gerektiğini düşünmelerine sebep olmuş. Bu önerme o kadar mantıkdışı ve o kadar ırkçı ki... Sadece o bölgeden olmakla bunu kimin yaptığını ve neden yapıldığını anladığınız düşünülüyor. Bir an bile, bu olayı, orada yetişmiş, dış görünüşü itibarıyla tamamen Amerikalı olan McVeigh adlı bir gencin, Amerikan yok etme prensiplerinden hareketle ve dünyaya karşı duyduğu [7. İsrail kralı] Ahab-vâri öfkesiyle gerçekleştirdiğini düşünmediler.

7. Oryantalizm ve Filistin Meselesi

Prof. Dr. Sut Jhally (University of Massachusetts Amherst): Prof. Dr. Edward Said sadece bir edebiyat kuramcısı değil o aynı zamanda Filistin halkının çok ünlü ve etkin bir temsilcisidir. Said, o zamanlar "Filistin" denilen, bugün ise İsrail ve işgal edilmiş topraklar olarak anılan bölgede yetişti. 1948'de İsrail Devleti kurulduğunda diğer milyonlarca Filistinli gibi Said ve ailesi de evsiz ve devletsiz bırakıldı. Bu sürgün edilmiş Filistinliler günümüzde çoğunlukla ya İsrail kontrolü altında bulunan bölgelerde ya da komşu ülkelerde bulunan mülteci kamplarında yaşamaktadır.

Said'i harekete geçiren şeylerden birisi, Filistin halkı için adalet ve bir vatan arayışıdır. Zaten Said'in entelektüel çalışmalarıyla siyasi etkinlikleri arasında yakın bir ilişki vardır. Kendisinin de belirttiği gibi, birbirleriyle yakın bir bağlantı içinde olduğunu düşündüğü seri halinde üç kitap yazdı: Oryantalizm [1978], Haberlerin Ağında İslam [1981] ve Filistin Meselesi [1979].

O, Ortadoğu'daki anlaşmazlıklara ve çatışmalara barışçıl, insani ve adil bir çözüm bulmak yani Filistin meselesine bir çözüm bulmak için, milletleri birbirinden ayırıştırıran ve farklılıkları baskı altında tutulması veya yok edilmesi gereken birşey olarak gören Oryantalizmin ırkçı mirasının aşılması gerektiğine inanıyor.

Said, Ortadoğu'nun karmaşık ve kanlı tarihi sebebiyle Filistin ve İsrail'deki durumu XXI. yüzyılda bizi bekleyen, ya farklılıklarımızla birlikte barış ve uyum içinde beraber yaşayacağımız ya da ayrı bir şekilde korku ve nefret içinde sürekli tehdit ve savaş halinde yaşayacağımız nihai bir test durumu olarak kabul ediyor.

Bu güvensizlik ve çatışma mirasından bir çıkış yolu ararken, Said bize bu zor sorunlar hakkında daha verimli ve insani yollarla düşünmek için bazı gereçler sunan İtalyan filozof Antonio Gramsci'nin görüşlerinden yararlanır.

Prof. Dr. Edward Said: Gramsci "Hapishane Defterleri" adlı kitabında benim son derece hoşuma giden bir şey ifade ediyor. Diyor ki, tarih içimizde sonsuz izler bırakır. Kendi tarihimizi, ailemizin tarihini, milletimizin tarihini,

geleneğimizin tarihini sonsuz izler şeklinde, miras yoluyla, ortak tecrübe, şahsi tecrübe ve aile tecrübesi yoluyla, bireyler arası ilişkiler yoluyla üzerimizde bırakır. Tabiri caizse sınırsız sayıdaki izi içeren bir kitap gibidir. Ancak bu kitabın bir fihristi yoktur. Dolayısıyla Gramsci, yapılması gerekenin bir fihrist hazırlamak olduğunu yani tarihimizi anlamaya çalışmak olduğunu söyler.

Ve bana öyle geliyor ki, bu, insanlığın en ilginç görevlerinden birisidir. Bu, yorumlama görevidir. Bu, özel bir sebepten dolayı, tarihe bir şekil verme ve anlamlandırma görevidir. Sadece benim tarihimin sizin tarihinizden üstün veya benim tarihimin sizin tarihinizden daha kötü olduğunu göstermek için değil. İşte, ben bir mağdurum ve siz insanları ezenlersiniz vb. şeklinde değil. Daha ziyade, kendi tarihimi diğer insanların tarihi açısından anlamak, başka bir ifade ile ileriye gitmek ve bireyin kendi şahsi tecrübesini diğerlerinin tecrübesini kapsayacak şekilde anlamak, bunun ötesine geçmek ve genelleştirmek. Ve inanıyorum ki asıl hedef aslında başka birisi olmaktır. Üniter bir kimlikten, farklılıkları yok etmeksizin 'ötekini' de içinde barındıran bir kimliğe dönüşmektir. Gramsci, büyük hedefin bu olduğunu söyler.

Benim açımdan amaç bu olmalıdır. Sadece kendini anlama şeklinde değil, kendini başkalarıyla bağlantılı olarak ve başkalarını da kendinizi anlar gibi anlama çabası içinde, tarihe dair bir envanter oluşturmaya çalışmalıyız.

Bu açıdan, bölgesel karmaşıklığı sebebiyle Filistin meselesi çok önemlidir. Araplar ve Yahudiler, yani farklı arkaplanlara sahip Arap Müslümanlar, Arap Hıristiyanlar ve İsraili Yahudiler söz konusu. Yine İsrail'e gelmiş Yahudiler içinde Polonya, Rus, Amerika, Yemen, Irak ve Hint asıllı olanlar var. Başka bir ülkeye benzemeyen, dünya çapında bir öneme sahip bir toprak parçasında son derece karmaşık bir mozaik var ve bir şekilde beraber yaşamak amacıyla bir çözüm yolu bulmamız gerekiyor.

Filistin üç büyük din için kutsaldır ve son birkaç bin yılda her karışı için mücadele ve savaşlar verilmiştir. Ancak günümüzde şu ana kadar takip edilen anlayış, "Burası bize vaad edildi, biz seçilmiş halkız, diğer herkes bir nevi ikinci sınıftır, onları buradan def edin veya onlara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapın" şeklindeki Siyonist anlayıştır.

Buna karşın bazılarımız -herkes değil ama Filistinlilerin birçoğu- dedi ki: Avrupa'da Yahudilerin başına gelenlerin bedelini; tamamıyla Hıristiyan ve Avrupalı bir felaket olan ve Arapların hiçbir rol oynamadığı Yahudi soykırımının (Holocaust) bedelini bizim ödememizin istendiğinin farkındayız. Biz kurbanlar tarafından mal ve mülklerimizden edilip sürgün edileceğiz. Biz de kurbanların kurbanı olduk.

Ama dediğim gibi, hepimiz Yahudilerin kapı dışarı edilmeleri gerektiğini söylemiyoruz. Çünkü biz de kapı dışarı edildiğimizden, bir arada yaşamaya yönelik başka bir vizyona sahibiz. Yahudi ve Arabin, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudinin bir devlette belli bir politika çerçevesinde birlikte yaşayabileceği, otoriter ve hiyerarşiye dayalı mevcut modelin yerine geçecek, bana göre mümkün olan, ancak biraz yaratıcılığa ve icada ihtiyaç duyan farklı bir vizyona sahibiz.

Kendimizi 'öteki'nin etkilerine ve sızmalarına karşı bir şekilde korumamız gerektiği fikri, bana göre XX. yüzyılın sonundaki en tehlikeli fikirlerinden biridir. Bunu yapmanın [birlikte yaşamının] yollarını bulana dek -ki bunun bir kestirme çözümü yok- Körfez Savaşı, Bosna'daki katliamlar, Ruanda katliamları ve benzerlerinde görüldüğü gibi, toplu şiddet olayları yaşanmaya devam edilecektir.

Yani bu ortaya çıkan alametler, son derece tehlikeli olan ve tedbir alınması gereken çatışma izleridir. Bu sebeple, şu anda karşı karşıya kaldığımız meydan okumanın, "birlikte var olma" (co-existence) olarak ifade edebileceğim bir meydan okumadan başka bir şey olmadığını söylemek mümkündür.

Peki, dinleri, gelenekleri ve dilleri farklı olan insanlar, aynı toplumun veya siyasi yapının içinde birlikte nasıl yaşayabilir? Şiddet ve düşmanlık olmaksızın farklılıkları nasıl kabul edebiliriz? Ben yetişkinliğimin büyük bir bölümünde "Mukayeseli Edebiyat" adı verilen bir dala meşgul oldum. Mukayeseli edebiyatın amacı, yok işte İngiliz Edebiyatının gerçekten de ikincil bir fenomen olduğunu; Fransız Edebiyatının veya Arap Edebiyatının Fars Edebiyatının sadece 'zavallı bir kuzeni' olduğunu göstermek veya buna benzer anlamsız şeyler değildir. Amaç, onların varlığını, dayatmada bulunmaksızın ve farklılıklara saygı ve anlayış duyulan güzel bir kompozisyon, adeta bir müziksel bir ritim halinde birarada göstermektir. Bence bizim ihtiyaç duyduğumuz tutum da işte budur.

